

PARTİ SİYASETİNDEN İTTİFAK SİYASETİNE

Şenol DURGUN¹

Atıf/©: Durgun, Ş. (2021). Parti siyasetinden ittifak siyasetine. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 500-519. doi: 10.17218/hititsbd.1015247

Özet: Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle, Türkiye’de siyasetin çehresinde önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Bunlardan biri, belki de en önemlisi, 1946 yılından itibaren çok partili siyasal yaşama geçişle başlayan parti temelli siyaset anlayışında yaşanan değişikliklerdir. Daha önce siyasal hayatın şekillenmesinde çoğunlukla tek belirleyici olarak ortaya çıkan parti temelli siyaset gerek iktidar gerekse muhalefet açısından olsun partiler arası iş birliğine daha çok ihtiyaç duyacak şekilde ittifak siyasetine yönelmiş ve siyasal hayatta bu ilişkiler üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Yeni hükümet sistemi ile iktidara gelebilme biçimi; çoğunlukla salt parti temelli bir siyaset anlayışı üzerinden değil de partiler arası iş birliğini teşvik eden ittifak siyaseti üzerinden öne çıkmaya başlamıştır. Bu durum, çok partili yaşama geçişten itibaren oluşan Türkiye’deki siyaset yapma tarzında önemli değişiklikler demektir. Zira daha önce hiçbir zaman bir araya gelemeyeceğini düşündüğümüz; kültür, inanç ve ideolojik vs. anlayışları yönünden oldukça farklı olan partilerin, ittifak siyaseti temelinde iktidara gelebilmek için arayışlar içine girdiği gözlenmektedir. Bu çalışma Türk siyasetinde ortaya çıkan bu değişimleri, olgular üzerinden hareketle ele almakta ve son yıllarda ortaya çıkan yeni siyaset yapma biçimini, geçmiş dönemlerle ilintilendirerek analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Parti Siyaseti, İttifak Siyaseti, Kültürcü Siyaset, İdeolojik Siyaset, Pragmatist*

Transition from Party Politics to Alliance Politics

Citation/©: Durgun, Ş. (2021). Transition from party politics to alliance politics. *Hitit University Journal of Social Sciences*, 14(2), 500-519. doi: 10.17218/hititsbd.1015247

Abstract: With the presidential system of government, significant changes have occurred in politics in Turkey. One of these changes, possibly the most important one, is the changes experienced in the understanding of party-based politics, which started with the transition to multi-party political life in 1946. Party-based politics, which previously was the only determinant in the shaping of political life, has turned to alliance politics in a way that needs more cooperation between parties, both in terms of power and opposition, and political life has begun to develop through these relations. With the new system, the way to come to power become possible not through a purely party-based understanding of politics, but through an alliance politics that encourages cooperation between parties. This meant significant changes in the way of doing politics in Turkey, which has existed since the transition to multi-party life since the parties, which are quite different in terms of culture, belief and ideological etc. and which we thought could never come together before, are in search of coming to power on the basis of alliance politics. This study deals with these changes in Turkish politics, based on facts, and aims to analyze the new way of doing politics, which has emerged in recent years, by relating it to the past periods.

Keywords: *Party Politics, Alliance Politics, Cultural Politics, Ideological Politics, Pragmatist Politics*

Derleme Makale / Review Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 26.10.2021 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2021

¹ Prof. Dr., Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, senoldurgun@beykent.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-6234-5176>

1. GİRİŞ

Türkiye’de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildikten sonra, kamuoyunda partilerin varlığından çok ittifaklar konuşulmaya başlanmıştır. Öncesiyle karşılaştığımızda ortaya çıkan yeni durum, siyaset yapma tarzı bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir. Gerek iktidar gerekse muhalefet kanadında olsun, partiler buldukları siyasi yelpaze içerisinde beraber oldukları partileri göz önünde bulundurarak hareket etmek durumunda kalmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, bugünkü koşullarda siyasal partiler genelde tek başına hareket etme durumunda bulunmamaktadırlar. Aslında ilişkili oldukları partileri göz önüne alarak hareket etme tarzı, önceki dönemlerde görülmeyen bir durum değildir. Ancak yeni durumla aradaki fark muhalefet kanadındaki gelişmelerdir. Zira önceki dönemlerde muhalefet partileri genel seçimler için genelde birlikte hareket etme arayışları içerisinde bulunmuyorlardı. Birlikte hareket etme arayışları daha çok hükümet kurma çalışmaları için geçerli bir durumdu. Yani muhalefet partileri açısından, adeta hükümet kurmak için koalisyon arayışındaki partiler gibi, bir ittifak içerisinde bulunarak hareket etme tarzı yeni bir durumdur. Karşılaşılan yeni durumla siyasal partiler kurumsal kimlikleriyle, önceden olduğu gibi, ortaya çıkarak siyaset yapma koşullarına sahip olamama gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu da Türkiye’deki siyaset yapma biçiminde önemli değişiklikler demektir. Bunun ortaya çıkışında elbette yeni hükümet ve seçim sisteminin önemli etkileri vardır.

16 Nisan 2017 referandumuyla kabul edilen ve 9 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle, Türkiye’de yürütmenin yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yürütme makamı Cumhurbaşkanlığı makamı altında toplanarak tek yetkili organ haline getirilmiştir. Ayrıca yetkileri artırılan yürütme makamına seçilebilme koşulları da değiştirilmiştir. Daha önce çoğunluğu elde eden partinin tek başına veya partiler arası müzakereler yoluyla koalisyon hükümetleri kurarak iktidar olma biçimi, yeni sistemle %50+1 şeklinde değiştirilerek, iktidar olabilmenin yegâne kuralı haline getirilmiştir. Anayasa’nın amir hükmü doğrultusunda, yine “siyasi partiler, demokratik siyasetin vazgeçilmez unsurlarıdır” (Madde 68) anlayışı geçerli olsa da, %50+1 şartını tek başına sağlama konusundaki güçlüklerinden dolayı, siyasal partiler daha önceki bireysel hareket etme tavırlarını esnetmek zorunda kalmışlar ve sadece genel seçim sonrasında değil, seçimlere girmeden önce de işbirliği yapma durumunda kalmış bulunmaktadırlar.

Cumhuriyet tarihi boyunca Türk siyasetinde zaman zaman herhangi bir siyasi partinin tek başına iktidara gelebilmesi mümkün olmadığı zamanlar olmuştur. Böyle zamanlarda tek başına iktidar olma durumu kazanamayan, ancak seçimlerde en çok oyu alan birinci partiler koalisyon hükümeti kurma çalışmaları yapmışlardır. Bu çalışmalar bazen başarılı, bazen de başarısız olmuşlardır. Başarılı olduklarında da kurdukları koalisyon hükümetleri çoğunlukla uyum sorunları yaşamış ve uzun ömürlü olamamışlardır. Bu durum ülke yönetimi açısından ciddi sıkıntılar doğurmuş ve ülke gündemine koalisyonsuz hükümet oluşturulması tartışmalarını/arayışlarını getirmiştir. Hatta bu duruma meşruluk kazandırmak için “Türkiye’nin kalkınmasında önemli atılımların yapıldığı dönemlerin tek başına iktidar olan hükümetler döneminde olduğu” kabulü, kamuoyunda çok yaygın bir anlayıştır². Dolayısıyla tek başına iktidar olmanın siyasi istikrar ve ekonomik kalkınmanın itici bir rolü olduğu şeklindeki bu kabul, referandum ile benimsenen yeni hükümet sisteminde iktidara gelebilmenin gereği olarak kurula bağlanmış oldu. Yeni düzenleme, sadece iktidara gelebilme açısından değil, başka açılardan da şimdiye kadar ki siyaset yapma biçiminde önemli değişikliklere neden olduğundan, kamuoyunda

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://kriterdergi.com/ekonomi/ekonomik-kalkinma-yolunda-cumhurbaskanligi-sistemi>

---

tartışma yaratmıştır. Bu çalışmada ortaya çıkan değişikliklerle ilgili tartışma konusunu parti siyaseti açısından ele almayı amaçlamaktadır. Ancak burada konuyu ele almak için mevcut literatür bilgilerini öne sürerek uygulamadaki gelişmeleri, literatür bilgileri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutma usulüyle soruna yaklaşılmayacaktır. Tersine bir usul izlenerek, yani uygulamadan hareketle, sorunlar analiz edilmeye çalışılacaktır. Bunun için çalışma kuramsal gerekliliğin kısıtlamalarından çok, pratik yaklaşımın özgürlüğünü izleyen bir değerlendirme tarzını öne çıkarmayı hedefleyerek, kuramsal bilgilerle ve pratik arasında mantıklı bir bağ tesis etme arayışında olacaktır. Ancak şu da bilinmektedir ki, pratiğe yönelik analizlerde yer yer kuramsal perspektif öne alınacak, pratiğin nasıl kendine ait mantık geliştireceğinin çözümlenmesine çalışılacaktır. Pratiğe yönelik yapılacak analizler genellikle fark ettirmeden düşünce hayatı üzerine geriye dönük olarak da tesir edecektir. Özetle, bu çalışmada genel olarak kuramın politikayı nasıl tayin edebileceğini çözümlen bir türetme örüntüsü izlenmesi arayışında olunmayacaktır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal faktörlere bağlı olarak gelişen olayların iç oluşum koşullarına bakılarak, Cumhuriyet tarihi içerisinde siyasi tarihe ait bağlam da göz önüne alınarak, sadece gelişen olaylara ve onun sistematığına yönelerek, çalışmanın problematığıyla bu gelişmeler ilintilendirilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde düşünce ve pratikteki gelişmelerin iç içe geçmiş hali çalışmanın analizlerinin merkezine yerleştiren bir yaklaşımla soruna dönük analizler öne çıkarılacaktır.

2. DÖNÜŞTÜRÜCÜ SİYASETEN DÖNÜŞEN SİYASETE

Türkiye cumhuriyetçiliğinin özünü meydana getiren ulusal egemenlik kavramı, 1920 yılında başlamış ve 1923 yılında bir dönüşümle siyasal kültüre yayılacak şekilde benimsenmiştir. Cumhuriyet, bir ulus devlet kurma projesi olduğu için halk kavramı, her ne kadar romantik bir vurguyla egemenlik sorununu halk adına çözmüş olsa da, kısa bir süre sonra söylemden düşmüş ve yerini millet kavramına bırakmıştır. Millet; bu anlayışa göre, özü halk olan bir kitledir. Ancak milleti meydana getiren unsurlar öz bir halk kitlesinde saklı olsalar da bunların işlenmesi gerekmektedir. Bu yüzden de kuruluş ya da tek parti dönemi içerisinde ulusal tarih, ulusal dil, ulusal kimliğin sınırları çizilmeye çalışılarak milletin biçimlendirilmesine ağırlık verilmiştir (Kahraman, 2010, s.438). Ancak biçimlendirme siyasetinde öncelik her zaman devlete ait olmuş ve devlet merkezli siyasetin öne çıkarılması temel bir siyasal kural haline getirilmiştir.

Türkiye’de dönüştürücü tarz siyasetin etkin olduğu 1923-1950 yılları arasında demokrasinin herhangi kurumuyla Türkiye’de bulunmadığı görülmektedir. Dönem içerisinde önemli atılımın daha çok hukuksal-kültürel temelde gerçekleştirilmiş bir sistem kurma operasyonu olduğunu görüyoruz. Bu zamanda daha çok elit merkezli, yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik bir yapıya sahip bir biçimlendirme siyasetiyle; yani devlet odaklı kurtarıcılık misyonunu içerecek şekilde, toplumsal iç refahın sağlanması ve toplumsal iyinin yaratılması ve ülkenin dış ilişkilerindeki konumunu güçlendirmeyi öngören bürokratik ağırlıklı bir anlayışla hareket edilmiştir. Nitekim Türk siyasal yapısının kendisini bir modernleş(tir)me ürünü olarak tanımlaması da buna delalet etmektedir. Özetle kurucu irade, bütün halk egemenliği iddiasına rağmen, devlete odaklanarak ona yeni bir işlevsellik kazandırmaya çalışmıştır. Buna göre, devlet aşkınsal bir kudret, yani her şeyi gerçekleştiren öncü güç olarak kabul edildiği için öncelikli olarak kurtarılması ve güçlendirilmesi gereken unsur olarak görülmüştür (Yücel, 2020, ss.222-223). Diğer bir ifadeyle, Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesi sınıfsal bilinç ve sınıfsal taban katılımının yok denecek kadar az olan toplumsal zemine sahip olduğu için, dönüştürme projesi daha çok kültürel değerlerden hareketle siyasal olanın inşa edilmesi şeklinde olmuştur. Doğal olarak siyasal muhalefetin olmadığı, bütünüyle otoriter içerik ve fonksiyon kazanmış bir devlet yapılanması ve

---

toplumsal dönüşüm programı, partili siyasetin olmadığı bir yapı içerisinde öngörülerek, yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye koşullarında durum böyleyken, genelde Batılı ülkeler doğrudan doğruya ekonomik çıkarlar etrafında biçimlenmiş sınıfsal bir toplum yapısına sahip olduklarından ve siyasette karşıt sınıfsal bir yapı içerisinde doğrudan doğruya ekonomik çıkarlar etrafında biçimlenmiş bir parti siyasetini öne çıkarmıştır. Bu gerçek 19. yüzyılda Marksist ideolojinin etkisi altında işçi partilerinin kurulmasından sonra daha da somutlaşmıştır. Dolayısıyla bütün bir Batı siyasal tarihini, genel olarak sınıf savaşlarının ya da parti siyasetinin tarihi olarak nitelendirmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, Batı'da toplumsal dönüşüm, sınıf zeminine oturmuş ve birbirine zıt çıkar ilişkilerinin belli dönemlerde çatışmasından, belli dönemlerde de uzlaşmasından kaynaklı olarak gelişmiştir. Bu durum bir koalisyon oluşumunu gerektirmeyen, daha ziyade güç ilişkileri temeline oturan özgül bir tarih anlayışı ortaya çıkarmıştır (Kahraman, 2008, s.205). Böyle bir arka plana sahip olmayan parti yapılanmasında ise, partinin tekil bileşenleri arasında nesnel ve pratik amaçlara yönelik bir irade uyumu söz konusu olmadığından, partiler; parti niteliğini kaybederek salt bir örgüt haline gelebildiği durumlarda söz konusu olmuştur (Michels, 2021, s.250).

Batı toplumlarında durum böyleyken, Osmanlı Devleti'nin geç döneminde başlayan dönüştürme/modernleşme siyaseti, yukarıda da ifade edildiği gibi, bir elit modeline dayalı olarak geliştiği için, bu model başlangıçta genel olarak siyasal olanın reddiyle işe koyulmuştur. Nitekim bu durum kendisini ülkemizde, özellikle 1923 sonrasında açıkça göstermiştir. Bu durumun meydana getirdiği hususiyet, rejimin toplumsal dönüşümü üstten belirlenmiş bir iradeyle tayin etme çabası olmuştur. Böyle bir çaba farklılığın siyasallaşmasını engellenmiştir. Diğer bir ifadeyle, "sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir toplum" yaratma arzusu, demokratik siyasetin icaplarına göre düşünülerek hareket etmeyi askıya almıştır (Yücel, 2020, s.130). Tek parti yönetimi döneminde ülke yönetimi kurucu parti Cumhuriyet Halk Partisi-CHP'nin üzerinden yürütülmeye çalışıldığından, bu dönemde parti siyasetinden bahsedebilmek mümkün değildir. Çünkü bu dönemde CHP, daha çok yeni devletin kurucu anlayışının ülkeye kazandırılması yönünde, Michels'in de ifade ettiği üzere, siyasi partiden çok bürokrasiyle özdeş olacak şekilde hareket eden ve de alternatifi düşünülmeyen bir araç-örgüt konumundadır. Zira bürokrasinin partisi olarak adlandırılan CHP'nin kurucu anlayıştan özerk olacak tarzda bir siyaset yapma arayışları söz konusu değildir. Yani bu dönemde CHP'nin parti olarak siyaseti, partinin kendi organları üzerinden kalkarak oluşturduğu bir anlayıştan çok, kurucu liderin görüşlerini bürokrasiye ve topluma taşımaya kendine amaç edinmiş bir örgüt olarak belirginlik kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle, ulus inşası için yukarıdan aşağıya olacak şekilde CHP; bir partiden çok araç-örgüt olarak bürokrasiyi ve diğer devlet mekanizmalarını toplumu dönüştürmek için seferber etme arayışındaydı. İstenen anlayışın yerleşmesi konusunda, halkın kendi kendisini dönüştürebilecek "ehil bir irade"ye ve bunu sağlayabilecek dinamiklere ve "yetişkinliğe" sahip olmadığı düşünüldüğünden (Kahraman, 2010, s.188), bu durum ancak örgüt-araç olarak partinin desteğiyle gerçekleştirilebileceği bir bakış söz konusuydu. Her ne kadar siyaset; ortaya atılmış bir görüşe veya önerilmiş bir modele karşı çıkabilmek ve bunun toplumsal kabul temelini genişletmek işi olarak tanımlansa da cumhuriyetin tek parti dönemi böyle bir siyaset anlayışını mümkün kılmamaktaydı (Kahraman, 2010, s.30). Ancak bu dönüştürücü siyaset 1950 sonrasında gerek ulusal gerekse de uluslararası koşullarda değişmeye başlamıştır.

Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçiş 1946 yılında başlamış, ancak fiilen iktidarın el değiştirilmesi 14 Mayıs 1950 seçimleriyle gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası muhalefet partileri kurulurken, Türkiye'de iç siyasal tartışmanın ve çekincenin daha çok laiklik ve öğrenimle

İlgili konuları kapsadığı, ekonomik ve sınıfsal sorgulamaları içermediği bilinen bir durumdur. Bununla beraber, 1950 yılı aynı zamanda siyasal modernleşmenin en önemli parametresi olan; “siyasal muhalefet”, “genel oy”, “egemenlik” kavramlarını da ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla 1950 yılı Türkiye’de siyaset dışı bir dönüşüm modeline karşı siyasal bir başkaldırı olarak da değerlendirilebilir. Ondan sonra gelen on yıllarda ortaya çıkan büyük siyaset kırılmaları da söz konusu siyasal tepkimeyle, siyaset dışı arayışların zıtlaşması çerçevesinde gerçekleşmiştir (Kahraman, 2008, s.122). 1950-1960 arasında, Tek Parti Dönemi CHP’sinin devlet icazetli alternatifi olarak kurulan Demokrat Parti-DP’nin tek başına yürütme yetkisini ele aldığı yıllar olduğunu görüyoruz. Ancak DP iktidarları zamanında siyaseten alınan toplum merkezli siyaset yapma anlayışı pratikte çok da hazmedilememiştir. Nitekim CHP sonrası çok partili seçimlerle iktidara gelen DP, iktidarı boyunca halkın iradesinin siyasete yansıtılıp-yansıtılmaması üzerinden değil de tek parti dönemi genel siyasetin tercihleri doğrultusunda değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Demokratik siyasetin gelişine kadar, toplumsal alanda belli bir sınıf arayışı içerisinde bulunmayan CHP, daha çok bir kitle partisi olma amacıyla hareket ettiğinden, toplumsal farklılaşmanın, ayrışmanın önüne geçmeye çalışarak bunu gerçekleştirme arayışını ön planda tutmaktaydı. DP ise, kuruluş koşulları göz önüne alındığında, bunun aksi istikamette olup, sosyal alanda çeşitli koalisyonlar oluşturma gayreti içerisinde bulunmaktaydı. Dolayısıyla DP önceliği siyasal çevreye vermiştir. Diğer bir ifadeyle, CHP, millet kavramının sınıf kavramına ahlaki ve pozitif yönden ağır bastığı bir anlayışa sahipken, DP ise, millet kavramı ve gerçekliğini sınıf kavramına kıyasla tamamen ikinci konumda görerek hareket etmiştir (Michels, 2021, s.262). Ancak siyasal çevre ne tekil ne de homojendir. Tek parti dönemi popülizmi, dönemin diğer koşullarına bağlı olarak, daha kültürel bir söylemin jargonuna dayanırken, DP dönemi popülizmi bürokrasinin diktasını zorlayacak ve yeri geldiğinde onunla çelişecek biçimde ekonomik terimlere yaslanarak sürdürme çabasındaydı (Kahraman, 2008: s.36). Her ne kadar 1950-60 arası dönem içerisinde iki partili yapı etkili olsa da, bu yapı Türkiye’de ideolojik temelde birbirine taban tabana zıt(sosyalist-liberal gibi) iki partinin mevcudiyetine bağlı olarak doğmamıştır. DP, dönemin temel siyasal değer yargılarını tartışmaya açmaksızın pragmatist siyasi bir yol geliştirmeye çalışmış, bu durum daha sonraki Türkiye’de ki parti siyasetinde devam eden bir ilke haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle, DP ile CHP arasında belli konularda farklılıklar olmakla birlikte, 1946 sonrası dönem de DP; genelde kurucu cumhuriyetçi irade tarafından biçimlendirilen temel kabulleri benimseyerek hareket etme durumunda kalmış, bu şekilde siyaset yapmaya ve toplumsal tabanını genişletme arayışı içerisinde olmuştur. Dolayısıyla DP; içinde bulunduğu siyasi koşullarda ideoloji öncelikli değil, daha çok kitleyi kazanmak ve yanında tutmak için ideolojik bazı öğeleri kullanan pragmatik bir parti özelliği göstermiştir (Kahraman, 2010, s.291). Bu tarz siyasi yaklaşımıyla DP, siyaseti devletin içinden çıkartarak kitlelerin hayatına taşıma arayışında olmuştur. Böyle bir anlayış içerisinde ortaya çıkan siyaset, halkın kendisini var edebilmesinin bir unsuru olarak yepyeni bir algılamayla kavranmaya ve onun da ötesinde yaşanan siyasallaşma ile homojen bir toplum olamayacağı bakışı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu şekilde yaşanan siyasallaşmaya bağlı olarak toplum denen organizmanın heterojen bir varlık olduğu kavranmış ve siyasetin, farklı toplumsallıkların temsil edildiği bir koalisyon olduğu yaklaşımı giderek öne çıkarılma arayışında olunmuştur (Kahraman, 2010, s.347). Yine de DP, halk tarafından seçilmiş ve devlet icazeti alarak siyaset yapmasına izin verilmiş bir parti olsa da, devletin kültürcü temel siyasetinden uzak düşecek şekilde siyaset üretmesi ya da açılımları yaratması hoşnutsuzluk yaratmamıştır. Bu durum DP’nin yasaklı hale gelmesinde ya da sonrasında da, belli ölçülerde de olsa, devam etmiştir.

DP’ye siyaset için icazet veren devlet, DP’ye karşı duyduğu hoşnutsuzluktan dolayı, 1960 Askeri Darbesi’yle icazetini geri almış ve DP siyaset sahnesinden zor yoluyla el çektilmiştir. Yani DP

halk tarafından kapatılarak siyaset sahnesinden uzaklaştırılmamıştır. Bu durum anılan yıllarda özgür bir şekilde parti siyasetinin yapılması yönünden Türkiye’de oldukça kısıtlılıklar olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, parti siyaseti demokratik siyasetin ötesinde bazı kısıtlılıklara tabi tutulmuştur. 1960 Askeri darbesiyle, devlet içindeki yerleşik anlayış tarafından “beğenilmeyen” DP, siyasi mevta haline getirilerek, yöneticilerinin bir kısmı idam, diğerleri de yasaklı kapsamına alınarak Türkiye’de II. Dünya Savaşı sonrası siyasi koşullar doğrultusunda yapılmasına izin verilen “demokratik siyasetin” sınırlılıkları da sonraki dönemlere de ışık tutacak şekilde, öne çıkarılmıştır. Bu durum, sonraki yıllar içinde aslında parti siyaseti açısından önemli olanın sadece toplum nezdinde kabul görmek değil, devlet nezdinde de kabul görerek siyaset yapmanın ne kadar da önemli olduğunun görülmesi açısından önemlidir.

1960 darbesi sonrası dönemde ise, siyasal alan artık 1946’nın siyasi şartlarına göre değil de, uluslararası konjonktürün de etkisiyle, çok daha farklı siyasal-sosyal yapılanmalar ve hareketlenmeler çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu hareketlenmeler doğrultusunda Türk siyaset sahnesi çok farklı siyasi fikir hareketleri ve parti yapılanmalarıyla karşılaşmıştır. Artık siyaset tek parti döneminde olduğu gibi sadece devlet içinde devlet için değil, 1950’li yıllarda cılız bir şekilde de olsa toplumsal alanda başlayan ve 1960’lı yıllarda ise daha gür olacak şekilde, toplum merkezli olarak kendini göstermeye başlamıştır. Ortaya çıkan bu gelişmeler, 1960-1980 arası dönemde ideolojik kutuplaşmaları ve çatışmaları artırmıştır. Yeni durum Türkiye ölçeğinde parti siyasetinin gelişmesi açısından önemli bir aşamadır. Artık devletin kabulleri açısından olduğu kadar, toplum için de siyaset yapılması, öncesi dönemlere göre, daha da önem kazanmıştır. Yeni durum da halk, siyaseti belirleme açısından sadece biçimsel yönden değil, daha işlevsel olacak şekilde biraz daha öne çıkmıştır. Siyasal alanda ortaya çıkan yeni koşullar, partileşmeyi ve ideolojik farklılaşmayı artırdığı gibi, partileri de devletin temel anlayışına mesafe koymaya zorlamış, hatta devletin kurucu partisi CHP’de yeni koşullara adapte olacak şekilde hareket etmek durumunda kalmıştır. Nitekim 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren siyasi partilerin, toplumsal alanda artan kutuplaşmalardan etkilenerek birbirlerine karşı konumlanacak şekilde tavır ve ilişkiler geliştirdiklerini görüyoruz.

1980 öncesindeki yıllarda Türk siyasetinde TBMM’de hükümet kurmak için salt çoğunluk olan 226 milletvekilin çıkarılması genelde seçimlerde mümkün olmadığından, 1980 Askeri Darbesi’ne kadar (1965-1970 arası hariç) çoğunlukla ülkede koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle, 1960 Darbesi sonrası demokratik siyasete geçiş kararı alındıktan sonra, darbeci kesimin zorlamasıyla CHP önderliğinde 1965 seçimlerine kadar kurulan zoraki koalisyon hükümetlerinin yanında, yine 1974 yılında CHP-MSP koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Ancak ittifak siyaseti açısından bakıldığında bunlardan kamuoyunda en popüler olanı Milliyetçi Cephe-MC hükümetleridir. Cephe isminden de anlaşılacağı üzere, dönemin siyasi-ideolojik hatları üzerinden kurulan koalisyon hükümetleri, muhalif gördükleri kesimlere karşı cephe tarzında bir ittifakla konumlanmışlardır. Her ne kadar 1960’lı yıllarda da sol siyaset içerisinde Türkiye şartlarında kurulması düşünülen Milli Demokratik Devrim-MDD’in, Komintern etkisiyle, iktidar stratejisi olarak; aydın, gençlik, işçi bürokrat, subay vs. gibi “milli unsurlar”ın bir araya getirilmesiyle “milli cephe” adıyla bir ittifak siyaseti öne çıkarılmaya çalışılmış olsa da, daha çok bu yapılanma kurulu düzeni değiştirme peşinde olup, onu daha iyi yönetmeyi amaçlayan bir oluşum değildir (Durgun, 2015, s.18). Ancak dönemin siyasi ruhunu anlamak bakımından cephe siyaseti bu zamanda genelde ön planda tutulmakta ve siyasal alan cephe tarzında ama daha çok ideolojik zemin üzerinden şekillenmekteydi. Ancak 26 Ocak 1974 yılında Milli Selamet Partisi-MSP içinden çıktığı sağ siyasal çizginin dışındaki, yani karşı ideolojik siyasi alanda ki CHP ile birlikte bir koalisyon hükümeti kurması, dönemin cephe siyaseti anlayışına çok aykırı bir durum oluşturmuştur. Devletin kurucu partisi, 1960’lı yıllarda artan ideolojik hareketlenmelerden

---

etkilenerek 1960'lı yılların ikinci yarısında kendini ortanın solu olarak konumlandırmış olsa da, hala cumhuriyetin kurucu partisi özelliği sıfatını da taşımaktaydı. Haliyle sağ siyasi çizgi içerisindeki DP siyasi geleneği içinden çıkan MSP'nin, CHP ile ittifak kurmasının MSP'ye siyaseten seçimlerde ağır bir faturası olmuştur. Nitekim MSP; bir sonraki genel seçimlerde kazandığı milletvekillerinin yarıya yakını kaybetmiş, dönemin içinde bulunduğu ideolojik kutuplaşma ortamından dolayı uzun süre sağ siyasi anlayışa, Yeşil Komünist yaftalamasıyla, ihanetle suçlanmıştır. Kısaca 1980'li yıllara kadar hem dünya ölçeğinde hem de Türkiye'de ideolojik temelli siyaset ön plana çıkarak, parti ve ittifak siyasetinin şekillendiğini görüyoruz.

1980 sonrası dönemde neo liberal siyasetin öne çıkmasıyla genel olarak ideolojik temelli siyasette gerilemiş, etnik ve dini referanslı siyaset yapma biçimi öne çıkmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye siyasetine de yansımıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi'yle birlikte neo liberal siyasi anlayışın Türkiye'ye yansımaları ve uygulama imkânı bulması, askeri darbe yönetimi esnasında daha da kolaylaşmıştır. Zira 12 Eylül 1980 öncesinin siyasi kutuplaşmasının ve sokak hareketlerinin yoğun olduğu bir ortam içerisinde, darbe öncesi yürürlüğe konulan 24 Ocak 1980 Kararları'nın, demokratik siyaset çerçevesinde yürürlüğe konmasında zorluklar vardır. Ancak 12 Eylül 1980 Darbesi ile o zamana kadar var olan bütün siyasi partiler ve onlarla yakın temas halinde bulunan sendikalar-dernekler kapatılarak, siyasi yasaklı hale getirilmişlerdir (Önen, 2020, ss.166-167). Nitekim 12 Eylül Askeri Darbe Yönetimi; "siyaset kurumunun, partilerin ülke menfaatlerini düşünmekten çok kendi siyasi çıkarlarını düşündüğünü, ülkeyi istikrara kavuşturamadıkları" gerekçesiyle³, demokratik siyaset yapma yollarını, getirdiği yasaklarla, önemli oranda kısıtlamıştır. Yani 12 Eylül Darbecileri, anayasa ve kanunları askıya alarak adeta "dikensiz bir gül bahçesi" oluşturarak, 24 Ocak Kararları'nın hayata geçirilmesinde ve neo liberal bir siyaset anlayışının yürürlüğe konulmasında yapısal düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir. Siyasi alana getirilen kısıtlamalar daha sonraki yıllarda -1987 Anayasa Referandumu ve bazı yasal düzenlemelerle- kaldırılmış olsa da, demokratik siyasetin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partiler ve parti siyasetine karşı itibarsızlaştırma bir müddet daha devam ettirilmiştir. Bununla beraber 12 Eylül Askeri Darbe Yönetimi her ne kadar 12 Eylül 1980 öncesinin bütün siyasi partilerine ve siyasetçilerine yasaklar getirmiş ve bir anlamda siyasi mühendislik yaparak siyaset yapmanın yollarını daraltmaya çalışmışsa da, demokratik siyaset için yola yine siyasi partilerle devam etme kararı almıştır. Ancak yeni dönemde siyaset sahnesi darbe öncesi var olan siyasi partilerle değil, darbe yönetiminin anlayışları doğrultusunda kurulacak yeni parti ve isimlerle hareket etme kararı almıştır. Bu dönemde darbeci kesimin ülke yönetiminin istikrarı açısından siyaset sahnesi için bir beklentisi de koalisyonu gerektirmeyecek bir iktidar kompozisyonu hazırlamaktır. Özellikle 1970'li yıllarda ülkenin hükümsüz kalması, ülkedeki rutin işlerin dahi yapılmasında zorluklarla karşılaşılması ve kurulmaya çalışılan koalisyon hükümetlerinin uzun ömürlü olamaması istikrarsız ve çalkantılı bir siyasi ortama yol açtığı için koalisyonlara karşı kamuoyunda genelde olumsuz bir bakış oluşmuştur. Darbe yönetimi kamuoyunda oluşan bu yargıyı, kendi durumlarına meşruiyet kazandırmak için kullanmaktan geri durmamıştır. Nitekim darbeciler, yukarıda da ifade edildiği üzere, siyasi iktidara el koyma gerekçelerinden biri olarak "partilerin kendi siyasi-ideolojik çizgilerinde siyaset yapmaları, devletin kurucu anlayışından uzaklaşmaları" ve "ülkeyi düşünmemelerini" göstermiştir. Bir anlamda parti siyaseti, ülkenin içinde bulunduğu kaosu gerekçesi olarak sunulmuştur.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası darbe yönetimi tarafından tekrar çok partili demokratik siyasete geçiş kararı alınmasıyla birlikte, 12 Eylül 1980 öncesi Türkiye'deki siyasi kutuplaşmaya

---

³ Kenan Evren siyaset ve siyasi partilerle ilgili bu düşüncelerini 12 Eylül 1980 Darbesi bildirisinde ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf

paralel olacak şekilde çok sayıda partinin kurulması için başvurular yapılmıştır. Her ne kadar askeri yönetimin beklentisi yeni bir tarz siyaset beklentisi olsa da, kuruluş için başvuruda bulunan partiler önceki dönemin siyasal anlayışlarının devamı görünümündedir. Yani siyaset hala eski dinamikler üzerinden şekillenmekteydi. 12 Eylül askeri darbe yönetimi de “ülkeyi değil de partilerini”, “parti çizgisini öne alan siyaseti önceleyen parti yapılanması”nın önüne geçmek için elinden geldiğince, veto yetkisini kullanarak, buna izin vermemeye çalışmıştır.⁴ Bu amaçla seçime katılmak için başvuruda bulunan partilere izni verilirken, kurucu liste veya milletvekili adayları olarak gösterdikleri bazı geçmiş dönem siyasetçileri veto edilerek, yeni dönemde bunların siyaset sahnesinde yer almalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁵ 12 Eylül Askeri darbe yöneticilerince yapılması düşünülen yeni seçimlere, yeni kurulan partilerden sadece Milliyetçi Demokrasi Partisi-MDP, Halkçı Parti-HP ve Anavatan Partisi-ANAP’ın katılmasına müsaade edilmiştir. Burada dikkat çekici gelişme, 1960’lı yıllardan itibaren siyasetin giderek toplumsallaşmasına, yeni dönem parti yapılanmasında darbeci yöneticilerin sınırlı da olsa izin vermiş olmalarıdır. Ancak tolere edilen çeşitliliğin devlet kontrolünde olması da arzulandı. Bunun kavramsallaşması da merkez sol ve merkez sağ partiler şeklindeydi. Yeni durum aslında II. Dünya Savaşı koşullarında çok partili siyasete geçişle yaratılmaya çalışılan (CHP-DP) kontrollü siyaset biçiminin 1980’li yıllardaki koşullarda da tekrar var edilme arayışıydı. Az sayıda partinin siyasete katılmasına izin verilmesinin bir gerekçesi de koalisyon hükümetlerinin önüne geçmekti⁶. Zira istikrarlı bir hükümet için daha önceki yıllarda da koalisyon hükümetlerinden kaçınmak için kamuoyunda iki partili sistem çok tartışılan bir konuydu. Bir anlamda 12 Eylül Askeri darbesi ile bu durum anti demokratik usullerle uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Askeri darbe yönetimince seçime, kurulan çok sayıdaki partiye rağmen, yukarıda bahsedilen üç partinin katılmasına izin verilmesi bunun göstergesidir. Başka bir ifadeyle, seçime katılan her parti askeri yönetimden icazet alarak siyaseten yoluna devam edebilmiştir. Diğerleri ise Askeri Yönetim tarafından veto edilerek seçimlere katılmalarına izin verilmemiştir. Seçime katılan partilerden biri merkez sağ diğeri merkez solu temsil ediyordu. Anavatan Partisi’nin kurucu lideri Turgut Özal seçim öncesi dönemde verdiği bir beyanatta, kurduğu partinin tek başına iktidara gelmesine ihtimal vermediğinden bu iki partinin yanında kendi partisini “buçuk parti” olarak görüyordu.⁷ Ancak seçim sonuçları askeri darbe yöneticilerince yapılan siyasi mühendislik hesaplarını boşa çıkarmıştır. 6 Kasım 1983’de yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi seçimi kazanarak, tek başına iktidara gelmiştir. Darbe yöneticileri tarafından merkez sağı temsil edeceği düşünülen MDP ve merkez solun partisi olarak düşünülen HP ise iktidara gelmek için gerekli yeter oyu alamamıştır. Bu zamanda bir partinin tek başına iktidara gelmesi, ülkenin siyasi ve sosyal istikrarı açısından önemli olduğundan, siyasi tedbirler de ve seçim kanunu da (ülke ve il düzeylerinde seçim barajları getirilerek) ona göre düzenlenmiştir. Geçmiş dönemin siyasi bağlantılarının dışında kurulan ve beyanlarıyla kendini o çizginin dışında tutmaya çalışan Turgut Özal’ın Anavatan Partisi; “dört eğilimi birleştirme”⁸ arayışında olduğunu, diğer bir ifadeyle geçmiş dönemin ideolojik kutuplaşmalarının dışında kalan bir siyasi hareket olduğunu ifade ederek,

⁴ Kenan Evren’in konuşma metninin tamamı için bkz.: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf

⁵ Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi parlamenter ve yöneticileri anayasadaki yasaklar nedeniyle yeni oluşumların içerisinde yer alamamışlardır. Geniş bilgi için bkz.: <https://www.yenisafak.com/secim/halk-yeniden-iktidarda-1983-genel-secimi-2629289>

⁶ ANAP bu bağlamda buçuk parti olarak görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/eylul/27/dizi/index.html>

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/eylul/27/dizi/index.html>

⁸ Dört Eğilim; 1980 Askeri darbe öncesi toplumsal alanda, tabanı olan siyasi hareketler kastedilmektedir. (<https://anavatan.org.tr/hakkimda>, Erişim Tarihi: 18.09.2021) Bunlar Merkez sağ parti olarak Adalet Partisi, Merkez sol partisi olarak Cumhuriyet Halk Partisi, İslamcı parti olarak nitelenen Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi anlayışın partisi olarak Milliyetçi Hareket Partisi’dir. Turgut Özal, bu eğilimleri kurduğu ANAP içerisinde toplamaya çalışarak siyaset yapma arayışındaydı. Ancak bu durumu temin etmek kolay değildi. Nitekim ANAP içerisinde bu dört eğilimin temsili ve uyumlu hareket etmesi kolay olmamış ve zaman zaman parti kararlarının oluşum ve hareket tarzını etkilemiş ve birlikte hareket etme konusunda sorunlar yaratmıştır. Yine de bu sorunların ciddi bölünmelere sebebiyet vermesinde en önemli engel Özal’ın parti üzerindeki karizması olmuştur.

---

aslında askeri yönetimin geçmiş dönem siyaset anlayışını tasfiye etme arzusuna da bir anlamda bu şekilde karşılık vermiştir. Özal'ın dört eğilimi birleştirme söylemi, Türkiye'de yeni dönem siyaset yapma biçiminin değişeceğinin ipuçlarını da vermiştir.

3. İDEOLOJİK SİYASETTEN KÜLTÜRCÜ SİYASETE

1980 sonrası neo liberal siyasetin yeryüzü ölçeğinde yaygınlaşmasıyla, bir müddet sonra başta hiç kimsenin ihtimal vermediği ve hayal olarak gördüğü ideolojik akımlardan uzak siyaset yapmanın, özellikle de 1989'un sonlarında sosyalist blokun öncü devleti SSCB'nin yıkılmasıyla, Türkiye'deki siyasette de ideolojik akımların siyasi ilişkileri belirleme gücünü büyük ölçüde yitirmesine yol açmıştır. 1980 sonrası süreçte oluşan yeni konjonktürde Türkiye'de siyaset, ideolojik siyasetin başlangıcının öncesindeki hatlara geri dönüş sinyalleri vermeye başlamıştır. Nitekim bu dönemden sonra siyasetteki vurgu; ideolojik bakıştan çok kurucu değerler, sosyal hayat, kültür savaşları vs. üzerinden yapılmaya ve siyasal arenada bunun üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Her ne kadar 12 Eylül Askeri Yönetimi, 1980 öncesi siyasi parti isimleriyle ve eski siyasilerle siyaset yapmayı yasaklamış olsa da, 1987 Anayasa Referandumu ile 1982 Anayasası'nın Geçici 4. Maddesi ile getirilen siyasi yasaklar kaldırılmış ve bazıları eski isimleriyle, bazıları da 1980 sonrası şartlarda işe koyuldukları isimlerle yollarına devam etmiş olsalar da, siyasetin zemini artık 1980 öncesi şartlar doğrultusunda gelişmiyordu. Bunun yanında Türk siyasetinde giderek artan terör sorunu, ülke de bölünme korkusunu da beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu dönemde dinin siyasette giderek yükselen bir ağırlığı vardır. Bu durum, sadece Türkiye'de değil, uluslararası alanda da söz konusudur. Nitekim Katolik dünyasının ruhani lideri ve aslen bir Polonyalı olan Papa II. Jean Paul'un, Polonya'da Lech Walesa'nın önderliğinde başlatılan siyasi başkaldırıda önemli rol oynaması, Afganistan'da mücahitlerin Sovyet işgaline karşı başarılı mücadelesi, İran İslam Devrimi gibi bir takım uluslararası gelişmeler, 1980'li yıllara kadar çok yaygın olan "modernite yaygınlaştıkça dini alan gerileyecektir" tezini geçersiz kılmış, din eksenli siyaset sadece İslam dünyasında değil, diğer ülkelerde de öne çıkmaya başlamıştır. Türkiye'de de bu eğilim giderek öne çıkmaya başlamış ve dini eğilimli bir siyasi parti olarak bilinen MSP'nin 12 Eylül Askeri Darbe yönetimince yasaklanması sonrası, MSP'nin devamı olarak kurulan Refah Partisi-RP 1994 yılında yapılan seçimlerde birinci parti olmuştur. Tek başına iktidara gelme imkânı olmayan RP'ye biçimsel hukuk göz ardı edilerek müesses nizam tarafından iktidarın verilmek istenmemesi, 1980 öncesinin ideolojik dinamiklerinden çok 1960 öncesinin siyasi hassasiyetleri yönünden yaklaşılarak yapılmak istenmiştir. Siyaset dışı aktörlerin, kurumların yönlendirmesiyle bu zamanda da siyasi mühendislik yine devreye girmiş, o dönem içerisinde araları pek de iyi olmayan merkez sağ partiler olarak nitelenen Doğru Yol ve Anavatan partileri öncülüğünde bir koalisyon hükümeti, siyaset dışı kurumların anti demokratik zorlamasıyla, kurdurulmaya çalışılmıştır. Dini eğilimli olarak nitelenen RP'ye iktidarın teslim edilmemesi için 1980 öncesi dönemde sağ siyasal yelpazede yer alan partilerle ilişkiye dahi yanaşmayan merkez sol partilerde, iktidarın RP'ye verilmemesi çalışmalarına destek vermişlerdir. Bu durum siyasetin giderek kültürcü bir temel üzerinden şekillenmeye başladığını, 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren öne çıkan ideolojik akımların etkinliğini kaybetmeye başladığını, bir anlamda siyasette ideolojisizleşmenin giderek öne çıktığını ya da 1960-1980 arası ideolojik hatların siyasi ilişkileri belirlemede öncü rolü oynama konumunu kaybettiğinin göstergesidir. Nitekim 1980 öncesinin Milliyetçi Cephe ortakları, 1990'lı yıllarda artık bir araya gelemeyen olmuşlardır. Gelmeye teşebbüs etmeleri de ayrı bir sorun teşkil etmiştir. Doğru Yol Partisi genel başkanı Tansu Çiller genel başkan ve başbakan olunca; Cumhuriyet Türkiye'sinin modern yüzü, "güzel sarışın kadın"⁹ gibi ifadelerle övülmesi, siyasetin ideolojik hat üzerinden değil de, kültür

---

⁹ İfadenin kullanımı için bkz. Gökmen, 1999.

ya da yaşam tarzı üzerinden şekillendiğinin bir diğer belirtisidir. Anılan durum 1990'lı yıllarda, özellikle 1994 yılında RP'nin seçimlerde birinci parti çıkmasıyla daha da yoğunlaşmış ve siyaset siyasal alanın içinden çok siyaset dışı aktörlerin zorlamasıyla kurulmuş bulunan Anavatan, Doğru Yol partileri zoraki iktidar ittifakı, kısa bir süre sonra dağılmış oldu. Bunun üzerine DYP genel başkanı Tansu Çiller siyaset dışı aktörlerin baskılarına aldırmaksızın Refah Partisi ile birlikte ittifak kurup yeni hükümeti kurmuş oldu. Ancak siyaset dışı unsurlara aldırmaksızın hareket etmenin Türk siyasetinde çoğunlukla bir bedeli vardır. Nitekim daha önce Tansu Çiller'e "Cumhuriyet'in modern yüzü" olarak yapılan güzelleme, yerini itibarsızlaştırma söylemine bırakmıştır. Bu dönemde yapılan sadece itibarsızlaştırma değil, siyasal partilerin ve parti siyasetlerinin de içi boşaltılarak siyasal alanda siyaset borsası da (milletvekilleri transferi) açılmış, Demokrat Türkiye Partisi-DTP gibi Doğru Yol Partisi'nden ayrılarak, tamamen ideolojik-siyasi anlayışlar dışındaki gerekçelerden hareketle yeni partiler, yeni koalisyon hükümetleri ve ittifaklar kurulmuştur.

Kısaca 28 Şubat 1997 Post-modern Darbesi sonrası siyaset alanındaki ilişkiler ideolojik hatlar üzerinden değil de, Türk siyasetindeki ideolojik hareketlenmeler öncesi çizgiler üzerinden, yani daha çok kültürcü temelde belirlenmeye başlanmış ve bu zamanda kurulan hükümetlerde genelde bu dinamikler üzerinden şekillenmiştir. Bir diğer ifadeyle, iktidar blokundaki partilerin kimlerden oluşacağı ya da oluşmayacağı; "laiklik", "rejim sorunu" gibi başlıklar üzerinden şekillenmiştir. Bu durum nerdeyse 2010 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıca siyasete, siyaset dışı aktörlerin müdahaleleri, parti siyasetini imkânsız hale getirmiş ve mevcut partilere karşı kendi hukuklarını koruyamadıkları için toplumsal alanda güvensizlik oluşmuştur. Diğer bir ifadeyle mevcut partilerin siyasete müdahale eden bu kesimlere karşı sınır çizememiş olması, siyasal kurumlar açısından büyük sorun olmuştur. Bu konuda tüm siyasi partiler sorumlu görülse de başlıca sorumlu olarak iktidarda bulunan ve siyasete hukuk dışı müdahalelere sınır çizemeyen iktidar partileri görülmüştür (Schiffauer, 2021, s.123). Toplumsal alanda sorunun çözümü yine siyasette aranmakla birlikte, mevcut partiler bu anlamda halk nezdinde tatminkâr bir konumda görülmemişlerdir. Nitekim iktidar ortaklarının, başta RP olmak üzere, etkin olamaması ve siyasette boşluk yaratmasını, dönem içerisinde "ürkeklere değil, erkeklere oy verilmesi" ¹⁰ şeklinde bir sloganla, bir ara Milliyetçi Hareket Partisi-MHP tarafından doldurulmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu tutum sonraki seçimlerde MHP'yi iktidar yapamamışsa da ikinci parti yapmıştır. Ancak MHP'nin iktidar koalisyonu için siyaset dışı çevreleri göz önüne alarak hareket etmesi, hatta başbakanlığı alma imkânı olmasına rağmen başbakanlığı, hükümet kurulması tartışmalarının yapıldığı bir zamanda Rahşan Ecevit'in MHP hakkındaki olumsuz beyanlarına¹¹ rağmen Demokratik Sol Parti-DSP'ye bırakması, toplum nezdindeki beklentiler açısından yeni bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Toplum nezdindeki beklentileri mevcut partilerin karşılayamaması, toplumsal alanda siyasal alana karşı ümidin kaybolması demektir. Böyle bir ortam içerisinde ümidi yeni bir partinin karşılaması mümkün olabilirdi. Aslında demokratik siyasetin başlangıcından günümüze kadar geçen süreye baktığımızda genelde siyasi alanda kurulu partilerin yanına, farklı zamanlarda Türk siyasal yaşamında çeşitli gerekçelerle çok sayıda yeni partiler kurulmuştur. Ancak bu partiler, siyasal hayatta yerleşik bir nitelik kazanmış partilere alternatif olarak kurulmuş olsa da, pek azı toplumsal alanda destek bulabilmişlerdir. 1990'lı yılların sonuna doğru Türk siyasal yaşamında yaşanan kaos ve mevcut partilerin bu ortamı yönetmedeki başarısızlığı, yeni kurulan bir parti olarak Adalet ve Kalkınma Partisi-Ak Parti'ye siyaseten yeşermesi ve güçlenmesi için uygun bir zemin hazırlamıştır.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a28966.aspx>, Erişim Tarihi: 16.09.2021

¹¹ Rahşan Ecevit'in 57. Koalisyon hükümetinin kuruluş aşamasında MHP hakkında söylediği olumsuz sözler için bkz. Bila, 15 Mayıs 1999. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/rahsan-ecevitin-bomba-gibi-sozler-5249258>

Kültürcü siyasetin öne çıkmaya başladığı 1980 sonrası şartlarına baktığımızda, 6 Kasım 1983 seçimlerinden 1991'e kadar olan zaman aralığında seçimlerde birinci parti olan ANAP tek başına iktidar olmuştur. Ancak bundan sonraki yıllarda, yani ülke 1991-2002'ye kadar, koalisyonlarla yönetilmiştir. 2002'ye kadar kurulan koalisyon hükümetlerinin ittifak yaparak hükümeti kurma arayışları, istikrarlı bir durum yaratmamıştır. Çok farklı eğilimlere sahip partilerin iktidar ortağı olarak karar almada ve uygulamada zorlanmaları, toplum nezdinde siyaset kurumuna karşı bıkkınlık yaratmış olsa da, yine de çözüm demokratik siyaset içinde aranmıştır. Bunun için ittifak yoluyla iktidar olmaktan çok tek başına iktidara gelerek yönetmenin daha iyi olacağı gibi kamuoyundaki beklentiler, 2002'de yeni kurulan Ak Parti'nin iktidara tek başına gelmesiyle değişmeye başlamıştır. Ak Parti; koalisyon hükümetleri dönemlerinde yürütme makamının etkili olamaması, siyaset kurumuna ve mevcut siyasetçilere karşı halkın güveninin azalmasını fırsata çevirerek; "aranan bir ümit olarak" siyaset sahnesindeki yerini almıştır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi demokratik siyaset koşullarında siyasi tarihimizde yeni kurulan partilerin hemen taban tutması ve birinci parti haline gelmesi çok kolay olmasa da, Ak Parti açısından bakıldığında durum hiçte sanıldığı gibi olmamıştır. Daha sonraki yıllarda, yani Ak Parti iktidarları döneminde de, çok sayıda farklı siyasi partiler kurulmuş ve kurulmaya da devam etmiş olsa da, ancak hiçbiri Ak Parti'nin edindiği siyasi konumu kazanamamıştır. Bu durum biraz da koalisyon hükümetlerinin oluşturduğu olumsuz algının siyasal yaşama bir yansımasıdır.

Ak Parti yaklaşık 20 yıldır iktidarda bulunmaktadır. Ak Parti'nin iktidara geldiği dönem ile şu andaki dönem karşılaştırıldığında siyaset yapma zemininde çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Her şeyden önce seçmen kitlesi değişmiştir. Bunun yanı sıra başlangıçta kendini atanmış muktedirler gözünde meşrulaştırmaya çalışan bir Ak Parti iktidarından, şu anda tam anlamıyla iktidar ya da muktedir olmuş ve devlet içerisinde birilerine kendini kabul ettirmek zorunda olmayan bir durumda bulunmaktadır. Elbette bu durumun edinilmesi kolay olmamıştır. Devlet içerisinde yasal anlamda siyasi olarak sorumlu olmayan görevliler (atanmışlar), bu güç mücadelesinde Ak Parti'yi siyaseten etkisizleştirmek için özel çaba sarf etmişler, bunun yeterli olmadığına ise işi yargı yoluyla parti kapatmaya kadar götürmüşlerdir.¹² Özellikle 2010 yılına kadar sistem içi güç mücadelesi konusunda yoğun bir mesai sarf edilmiştir. Ak Parti halk tarafından seçilip tek başına iktidara gelmesine rağmen, tam anlamıyla muktedir olmadığından parti siyasetini (kuruluş anlayışına ve seçim vaatlerine göre) uygulama konusunda (atanmışlar-seçilmişler arasındaki güç mücadelelerinden dolayı) güçlüklerle karşılaşmıştır. Ak Parti'yi siyaseten etkisizleştirme mesaisi yeterli sonuç vermeyince, yukarıda da ifade edildiği üzere, yargı yolu kullanılarak önü kesilmeye çalışılmıştır. Nitekim Yargıtay Başsavcılığı tarafından Ak Parti'ye karşı Anayasa Mahkemesi'ne "laikliğe aykırılık"¹³ iddiasıyla kapatma davası açılmış ve Ak Parti bu davadan kıl payı kurtulmuştur. Yani halk desteği ve meclis çoğunluğu elinde olmasına rağmen, anayasanın tanıdığı kurallar çerçevesinde hareket etmiş olsa da, Ak Parti normal rutin uygulamalarında (bürokratik atamalarda vs.) bile güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu durum kendini en açık şekilde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde göstermiştir. Görev süresi sona eren dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine 2007 yılında kimin seçileceği kamuoyunda büyük bir tartışma konusu olmuştur. Aslında yazılı kurallar gereği sorunun çözümü basitti. Ancak yaşanan durum bunun çok ötesindedir. Nitekim yazılı kurallar gereği Ak Parti tarafından aday gösterilen Abdullah Gül'ün (Meclis çoğunluğu ellerinde olmasına karşın) çok rahat bir şekilde

¹² Kapatılma davasına ilişkin Cemil Çiçek, AK Parti'nin Türkiye'nin her bölgesinden oy aldığını, "AK Parti'yi ortadan kaldırdığımızda yerine ne koyacaksınız?" diye sormuştu. Geniş bilgi için bkz. Selvi, 23.03.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/ak-parti-hakkinda-iki-kapatma-davasi-acilmisti-41769380>

¹³ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, "laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği" iddiasıyla AK Parti'nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/ak-parti-hakkinda-kapatma-davasi/428262>

cumhurbaşkanı seçilmesi gerçekleştirilememiştir. Müesses nizama danışmadan ya da onların isteklerini göz ardı ederek Ak Parti'nin yeni cumhurbaşkanı seçimini kendi kadroları arasından bir aday göstererek yapma arayışı, Cumhuriyet Mitingleri organize edilerek, yani siyaseten baskı altına alınarak, engellenmeye çalışılmıştır. Ancak Ak Parti'nin bu baskılara aldırmadan Abdullah Gül'ü aday göstermekteki ısrarı karşısında, bu sefer de siyaset dışı kurumlar olan ordu ve yargı yoluyla sürece müdahale edilerek Meclis'teki cumhurbaşkanlığı seçim süreci çıkmaza sokulmuştur. TBMM'de cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasının yapıldığı günün gece yarısında Genelkurmay Başkanlığı, literatüre 27 Nisan E-Muhtrası olarak geçen bir uyarı metnini resmi internet sitesinden yayımlayarak siyasi gelişmelerden duyduğu hoşnutsuzluğu, bir anlamda “aba altında sopa göstererek”, iktidar partisine karşı göstermiştir. Ak Parti Hükümeti 28 Nisan 2007'de hükümet sözcüsü Cemil Çiçek vasıtasıyla bu uyarı metnine karşı bir açıklama yaparak; “Genelkurmay Başkanlığı'nın başbakanlığa bağlı bir kurum olduğunu, ona karşı sorumlu olduğunu, dolayısıyla hiyerarşik olarak ordunun üstü olan ve yasal olarak sorumlu olduğu başbakanlık makamına karşı bu tarz bir hukuksuzluk içerisinde olamayacağını, bu tarz baskılara boyun eğilmeyeceğini” kamuoyuna duyurarak, yapılan müdahaleye direnme kararı almıştır.¹⁴

Ak Parti'nin Genelkurmay Başkanlığı'nın bu uyarısına direnmesi üzerine, bu sefer ana muhalefet partisi CHP; Meclis'te, cumhurbaşkanlığı seçimi için gerçekleşen ilk oylamayı iptal ettirmek üzere Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş, Mahkeme'de yine literatüre “367 Kararı”¹⁵, hatta garabeti olarak da kamuoyunda nitelenen kararı alarak, siyasetin rutin işleyişine yargı üzerinden müdahalede bulunarak, yapılacak seçimin önü kesilmeye çalışılmıştır. 367 Kararı'na garabet denmesinin nedeni de, 2007'deki cumhurbaşkanlığı seçiminde mecliste milletvekili yeter sayısı olarak 367 sayısının aranma şartının dayatılmasıdır. Zira aynı kural önceki dönem cumhurbaşkanlığı seçimlerinde (Ahmet Necdet Sezer, Süleyman Demirel ve Turgut Özal'da) aranmamıştır. Bu da bize genelde Türkiye'de siyasetin siyaset dışı çevrelerce kuşatılarak sınırlandırıldığını ve daha çok da bu çerçevede yapıldığını gösteren bir diğer göstergedir. Elbette bu tarz kural dışı müdahaleler, Türk siyasetinde parti siyasetinin özgür ve özerk bir şekilde işlemesi yönünden çok ciddi sonuçlar doğurmuştur. Dolayısıyla dönem içerisinde vesayet sisteminin bütün unsurlarıyla seçim sürecine müdahil olması neticesinde cumhurbaşkanlığı seçimi çıkmaza girince, Ak Parti anayasada amir hüküm olan “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” anlayışını işleterek, karşı karşıya kalınan siyasi krize halka giderek çare aramış ve çoğunlukla da iktidar için muktedir olma yolunda karşılaştığı sorunları bu yöntemle çözmeye çalışmıştır. Daha önceki partilerin kendi siyasetlerini uygulama konusundaki siyaset dışı kurumlara karşı ezikliğine, Ak Parti bu şekilde çözüm üreterek hareket etme arayışında olmuştur. Bu durum Ak Parti'nin toplum nezdinde farklı bir yer edinmesini ve halkın hukukunu koruması konusunda güven duyulmasını sağlamış, nitekim cumhuriyet tarihinde aralıksız olarak görevde en uzun süre kalma rekorunu kırmasını ve de yaklaşık 20 yıldır iktidarda bulunmasını sağlamıştır.

Türk siyasetinde özellikle çok partili yaşama geçildikten sonra “iktidar ama muktedir değil” durumu çoğunlukla tartışma konusu olan bir konudur. Özellikle sağ siyasal gelenek içerisinde bulunan partiler bu durumu daha çok “milli irade”ye vurgu yaparak dile getirmeye çalışmışlardır. Diğer bir ifadeyle, 1950'den beri sağ siyasal çizgi içerisindeki partiler, iktidarları dönemlerinde karşılaştıkları her engelde, durumlarına devlet içinde meşruiyet kazandırmak için çoğunlukla milli irade kavramına sarılmışlardır. Bu kavram, adeta Türkiye'deki sol siyasal çizginin “milli

¹⁴ Dönemin hükümet sözcüsü Cemil Çiçek'in o gece dair yaşadıklarını anlattığı video için bkz.: <https://www.hurriyet.com.tr/video/cemil-cicek-kabus-dedigi-geceyi-anlatti-1-36061505>

¹⁵ 367 kararının mahiyeti için bkz.: <https://www.haberturk.com/367-karari-nedir-367-krizinde-neler-yasandi-2455348>

hâkimiyet” kavramının karşısına yerleştirilmiş bir kavram gibi durmuştur. Milli irade kavramı temsil ettiği siyasal kültür bakımından önemli bir kavramdır. Zira bu kavramla 1950 seçimlerine kadar tek kuvvet kaynağı olarak görülen Meclis’in siyasal otorite ve daha da önemlisi meşruiyet açısından yetersizliği vurgulanmaktadır. Milli irade, bu haliyle hem Meclis’in üstüne çıkarılmakta hem de egemenliğin kaynağının saptanması suretiyle siyasallaştırılmış olmaktadır. Bu şekilde milli irade kavramı, seçimle gelen siyasal iradeyle doğrudan doğruya özdeşleştirilmiş bulunmaktadır (Kahraman, 2010, s.249). Milli irade, yani halkın serbest ve genel oyla iktidarı değiştirmesi, 1950’li yıllarda DP ve CHP tarafından da demokratik olmanın temel ilkesi ve yeter koşulu kabul edilmiştir. Nitekim CHP daha başlangıçtan itibaren tekeline aldığı halkçılık ilkesine, DP’de sahip çıkarak hareket etmiştir. Bu şekilde her iki parti tarafından milli iradenin sahibi olarak halk gösterilmekte ve halkın kararlarına saygı duyulması prensip olarak kabul edilmiştir. Çok partili yaşama geçişle soyut bir kavram olan millettten somut bir kavram olan halk kavramına yönelinmiş ve halk kavramı vurgusu üzerinden merkezin kuvvetleri olan ordu-bürokrasi-aydınlar ittifakı, sistem içerisindeki iktidar pozisyonlarının geriletilme arayışında olunmuştur (Kahraman, 2010, s.442). Dolayısıyla Tek Parti Dönemi’nden çok partili hayata geçişle Tanzimat’tan beri devam eden uzun siyasal modernleşme çabalarının bir sonucu olarak; milli hâkimiyet ve milli irade kavramlarını, Türk siyasal yaşamında yaşanan iki dönem arasındaki durumu özetleyen en iyi kavramlar olarak niteleyebiliriz. Yaşanılan iki dönem arasındaki en önemli unsur, yurttaşın konumu ve bir siyasal özneye dönüşüp-dönüşmeme kapasitesidir. Hal böyle olsa da tek parti döneminde cumhuriyet; enerjisini büyük ölçüde ayırmamış, homojen, üniform, organik bir toplum oluşturmaya harcamış ve bu amaçla da yurttaşın siyasal özneye dönüşümünü engellemeye çalışmıştır. DP dönemi ise, bu kısıtlamayı aşmanın önemli bir başlangıcı (Kahraman, 2010, s.448) olup, bunu da milli irade kavramı üzerinden gerçekleştirme arayışında olmuştur.

1950’li yıllardan beri var olan bu gerilim hatlarıyla Ak Parti iktidarları da karşılaşmış ve onlarda partinin siyasal anlayışı doğrultusunda siyaset yapma konusunda zorlanmışlardır. Genelde yasalar dâhilinde hareket etmelerine rağmen, sisteme yönelik potansiyel tehlike olarak görülmeleri ve “gizli gündeme sahip olmak”la sık sık itham edilmeleri, biçimsel hukuk dâhilinde rahat siyaset yapmaları konusunda sorunlarla karşılaşmalarına yol açmıştır. Özellikle sağ siyasal gelenek içerisinde gelen iktidar partileri için yürütmenin tek elde toplanmamasının sıkıntısını seçmene hesap verme noktasında yoğunlukla yaşamışlar, zaman zamanda bunu dile getirmişlerdir. Nitekim Özal’ın başörtüsü konusunda söylediği “davul bizim boynumuzda ama tokmak başkasının elinde”¹⁶ sözü bu duruma işarettir. Zira Anayasa’ya göre yürütme kurumu icranın başıdır, ancak çok partili demokratik yaşamdan itibaren uzun bir süre fiiliyatta durum böyle değildi. Bu durum sağ siyasal alandaki partileri her dönem çok rahatsız etmiştir. Bu amaçla sistemi yeniden ele alma ya da düzenleme arayışları, çok partili siyasi hayata geçildiğinden beri devamlı gündemde olmuştur. Ancak sistemi demokratikleşmeye, çoğulculaşmaya açma çabaları her dönem söz konusu olsa da, bu çabalar çoğunlukla yetersiz kalmış, 1970’li yıllardan itibaren daha köklü arayışlar içinde bulunulmuş ve bu arayışlar da sistem değişikliği şeklinde dile getirilerek kamuoyunda yer almıştır. Diğer bir ifadeyle, mevcut parlamenter sistem yerine kamuoyunda yarı başkanlık veya başkanlık sistemi tartışmaları yapılmış, daha çok da başkanlık sistemi yönünde sistem değişikliği önerileri gündeme gelmiştir. Bu tartışmalara sağ siyasal çizgide öncü rol oynayan eski siyasi liderlerden Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş’in¹⁷ katıldığını, sonrasında da, 1980’li yıllarda Turgut Özal’ın eklendiğini görüyoruz.

¹⁶ İfadenin kullanımı için bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 5 Aralık 1989

¹⁷ İlgili liderlerin Başkanlık sistemi için yaptığı açıklamalar için bkz. <https://www.yenisafak.com/bilgi/baskanlik-sistemi-icin-hangi-lider-ne-demisti-2631206/9-cumhurbaskani-suleyman-demirel-1317>; <https://www.yenisafak.com/bilgi/baskanlik-sistemi-icin-hangi-lider-ne-demisti-2631206/mhpnin-kurucu-lideri-alparslan-turkes->

Bilhassa Turgut Özal zamanında bu tartışmalar daha da alevlenmiştir.¹⁸ Özellikle 1980 sonrası dönemde askeri darbe yöneticilerince hazırlattırılan 1982 Anayasası'ndaki Cumhurbaşkanı'nı yetkili kılıp ama sorumlu tutmayan yetki artırımı da bu tartışmalara katkı yapmıştır. Bilhassa Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer zamanında bu durum (yetkili ama sorumlu olmayan yürütme yetkileri)¹⁹, çok ciddi sıkıntılara sebebiyet vermiş, sitem tartışmaları yönünde krizi daha da derinleştirmiştir. Nihayetinde Ahmet Necdet Sezer sonrası Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı seçimi esnasında ve sonrasında, sistem sorunu tartışmaları giderek artmış ve 2010'lı yıllardan sonra, parlamenter sistemdeki genel uygulamanın aksine, yani Cumhurbaşkanı'nın parlamento yoluyla değil de halk tarafından seçilmesi yolunun açılmasıyla, bu durum daha da kuvvetlenmiştir.²⁰ Mevcut parlamenter sistemle ilgili kamuoyundaki bu tartışmalar nihayetinde 16 Nisan 2017'de MHP'nin önerisiyle referandum yapılarak sonlanmış, Türkiye başkanlık sistemi anlayışı doğrultusunda değişikliğe giderek, yeni adıyla Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi halkoyuyla kabul edilmiş ve bu anlayış üzerinden ülke yönetilmeye başlanmıştır. Yeni sistemle; Cumhurbaşkanı'nın ve Meclis üyelerinin seçimi, yetki ve görev tanımları ve birbirleriyle ilişkileri değişmiştir. Başbakanlık makamı kaldırılmış, icra yetkisi cumhurbaşkanlığı makamında toplanmıştır. Aynı şekilde cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi kaldırılarak, yani cumhurbaşkanının siyasetle olan bağı tescillenerek, partili cumhurbaşkanının icrai konularda meclis kompozisyonundan etkilenmeden yürütmenin tek sorumlusu olması yürürlüğe girmiş, yasama ve yürütme ilişkilerinin daha açık olacak şekilde ayrıştırılması sağlanmıştır. Yapılan değişiklikler göz önüne alındığında, Türkiye'de yeni sistemle siyasetin işleyişinde çok önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır.

4. KÜLTÜRCÜ İTTİFAKTAN PRAGMATİST İTTİFAKA

16 Nisan 2017'de yapılan referandumla Türkiye'de yaşanan sistem değişikliğinin sadece kurumsal düzeyde değil, siyaset yapma biçimi yönünde de yarattığı etkiler vardır. Bunlardan biri de iktidara gelme biçimidir. Demokratik siyasetin vazgeçilmez unsuru olarak görülen siyasal partiler yine Türk siyasetinin temel oyun kurucuları olmaya devam etmektedirler. Yalnız yeni sistem değişikliği ile iktidara gelme biçimi değiştiğinden ve tek başına bir partinin iktidar olabilmesi için istenen oy oranının yakalanması zor olduğundan, yeni dönemde partiler salt kendi siyasi çizgilerinden hareketle siyaset yapma tutumunda esnekliğe zorlanmaktadır. Önceki dönemlerde partiler arası siyasi ilişkiler sadece hükümet kurma çalışmalarında görülürken, yeni düzenlemelerle hükümet kurma çalışmalarına girmeden, hatta genel seçimlerden önce siyasal partilerin siyaseten varoluşları için ittifak içerisinde bulunma durumu ortaya çıkmıştır. Nitekim şu an siyasal alan adeta iki kampa bölünmüş ve kamp alanları ideolojik çizgilerinden çok iktidar olma (siyasi kazanım) durumuna göre biçimlenmektedir. Kamp alanları iktidar kesimi için Cumhuriyet İttifakı adı altında; Ak Parti, MHP, BBP'den oluşmakta, muhalefet alanı ise Millet İttifakı adı altında açık ve örtük ittifaklar olacak şekilde yapılanmıştır. Açık ittifak; CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti'den oluşmakta, örtük ittifak içerisinde açıkça deklere edilen Millet İttifakı içerisindeki partilerle birlikte Halkın Demokrasi Partisi-HDP'de yer almaktadır.²¹ Bu ayrılaşmadan da görüldüğü üzere mevcut durumda siyasal partiler, siyaseten var olabilmeleri

1316; <https://www.cnnturk.com/2010/turkiye/04/20/erbakan.baskanlik.sistemini.gundeme.getiren.benim/572926.0/ind ex.html> 24.09.2021

¹⁸ <https://www.yenisafak.com/gundem/turgut-ozal-baskanlik-sistemini-boyle-anlatmisti-2613814>

¹⁹ Türkiye'de parlamenterizm ve cumhurbaşkanının yetkileri için bkz. <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/01.htm>

²⁰ Cumhurbaşkanı'nın halk oylamasıyla seçilmesiyle ilgili referandum 21 Ekim 2007 tarihinde yapılmıştır. <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2007>

²¹ HDP'nin terörle ilişkisi gündeme geldiğinde, birbirleriyle açık ittifak içerisinde bulunan Millet İttifakı partileri; HDP ile ittifak içinde bulunmadıklarını, HDP'nin kurumsal yapısından çok seçmenini muhatap aldıklarını, yani HDP ile kurumsal(parti örgütleri) düzeyde hiç ilişkide olmadıklarını ama tabanını kazanmak istediklerini ifade etmektedirler. Ancak bu konuda HDP'nin parti yetkililerinin, özellikle Millet İttifakı içerisindeki bazı partilerin büyükşehirlerdeki belediye başkanlıklarını kazanmalarında, HDP'nin sağladığı role ilişkin çok açık ifadeleri bulunmaktadır. Bkz.: <https://www.setav.org/hdp-ve-millet-itifaki-is-birligi/>

için ittifak içerisinde bulunarak hareket etme durumunda kalmaktadırlar. Geçmiş dönemlerde ideolojik olarak siyaseten bir araya gelmesi düşünülemeyen partilerin bir araya gelmeleri (28 Şubat 1997 yıllarındaki CHP-RP ayrışması yeni dönemde RP'nin devamı olarak SP'nin CHP ile beraber olması), yeni dönemde artık şaşırtıcı gelmemektedir. 1980 sonrası dönemde siyasal alanın giderek ideolojisizleşmesi, sonraki dönemlerde siyasal alanın kültürcü yaklaşıma yönelmesine yol açmış olsa da, özellikle Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi'nin 2017'de referandumla kabulünden sonra, bu kültürcü yaklaşım zayıflayarak yerini pragmatist yaklaşımlara bırakmıştır. Yani yeni hükümet sistemiyle bir anlamda fikirlerin nakit değerine dayalı siyasal anlayışın öne çıkmasıyla, siyasi hakikatlerin değeri siyasi kazanım/kullanım değerine göre belirlenmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, yeni anlayış içerisinde siyasal alandaki fikri ve ahlaki ilkeler arkaya itilerek, daha çok iktidar gücünün elde edilmesi üzerinden siyaset yapılmaya başlanmış ve siyasal münasebetlerde ideolojik ya da kültür üzerinden değil, iktidarı edinmek (kazanım) amacına göre düzenlenir hale gelmiştir (Marshall, 2005, s.600). Geline durum itibariyle özellikle muhalefet cephesi açısından bakıldığında artık siyasal pragmatizm için düşüncelerin feda edilmesinin önünde engel kalmamış olduğunu görüyoruz. Nitekim partiler için en önemli amaç iktidarın elde edilmesi olduğundan, bu yönde yararlı olan ya da katkısı olacak her şey makbul görülecek bir yol izlenmektedir. Ülkenin kurucu partisi olan CHP ile yine milliyetçi bir gelenekten gelen İYİ Parti'nin ülkenin bölünmez bütünlüğü ile ilgili sorunlu addedilen HDP ile örtük de olsa, aynı kulvarda iktidar için ittifak arayışı içinde olması, pragmatist siyasetin Türk siyasal kültürü içinde geldiği konumu göstermektedir. Bununla birlikte bu durumun farklı yönden bir okuması da yapılabilir. Özellikle Millet İttifakı içerisinde birbiriyle çok zıt siyasi anlayışlara sahip olan partilerin siyasi varoluşları için güç birliği yapmak için bir araya gelmek durumunda kalmış olmaları, demokratik siyasetin Türkiye'de güçlenmesi açısından da önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. 1980 öncesi Türkiye'sinde merkez sağ ve merkez sol partilerin, ülkenin temel sorunlarında bile, parti siyasetlerine ve çıkarlarına halel getireceği endişesinden ötürü iletişime geç(e)mediği, hatta bu durumun daha sonra 1980 Askeri Darbesi'ne davet çıkardığını askeri darbe yöneticilerinin beyanlarında açıkça ifadesi göz önüne aldığımızda, siyasal alan için gelinen bu durumu olumlu ve Türkiye'de siyasetin normalleşmesine katkı olarak da değerlendirmek mümkündür. Özellikle 1980 öncesinde ideolojik nedenlerle birçok insanını kaybetmiş olan bir ülkede, ideolojik ya da kültürcü gerginliklerin törpülenmesine katkıda bulunacak şekilde siyasal yakınlaşmaların sağlanması, siyasi partiler arası ilişkilerin gelişmesi ve yeni sistemin partiler arası ilişkileri geliştirmeye yönelik olmasını, demokratik siyasetin olgunlaşması yönünden olumlu bir kazanım olarak da değerlendirmek mümkündür. Tabii bu yumuşamayı sadece sistemin teşvik edici yanına da indirgememek gerekir. Burada 1980 sonrası küresel ölçekte giderek artan siyasal gelişmelerin de önemli etkisi bulunmaktadır. Kısaca Türkiye'de yeni hükümet sistemiyle ittifak siyaseti öne çıkmış, bu da yürütmenin bölünmüş/parçalı yapıdan uzaklaşarak tek elde toplanmasını sağlamıştır. Önceki dönemin koalisyon sorunları için bir çözüm olarak karşımıza çıkan bu durum, kamuoyunda tartışılır olsa da, istikrarlı bir yönetime yol açmış bulunmaktadır. En azından ülke partiler arası milletvekili transfer borsası, partiler arası koalisyon ve bakanlık paylaşımı ile mecliste bitmek bilmeyen gensoru önerge ve tartışmalarını geride bırakmıştır. Ancak bu durum, yani tek başına iktidar olmak, siyasette otoriterleşme tartışmalarını kamuoyunun gündemine taşımıştır. Gerçi bu tartışmalar Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi öncesinde, yani parlamenter hükümet sistemi dönemlerinde, hem AK Parti zamanında hem de Özal ve Menderes dönemlerinde de yapılmıştır. Yani bu tartışmalar mevcut hükümet sisteminden kaynaklı tartışmalar olmayıp, Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçişiyle ortaya çıkan ve de günümüzde de devam eden, siyasi-ideolojik ve kültürcü yönü bulunan tartışmalardır.

5. SONUÇ

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin kabul edildiği 20 Nisan 2017 referandumuyla, yeni bir duruma evrilmiş ve ülke başkanlık sistemi mantığına göre yönetilmeye başlanmıştır. Bu durum sadece siyaset kurumunun işleyişinde değil, siyasal partilerin siyaset yapma ve ilişkilerinde de değişikliklere yol açmıştır. Hükümet sistemi değişikliği yeni olduğu için sistemin kurumsallaşması yönünden tartışmalar hala devam etmektedir. Genelde iktidar kesimindeki siyasal partiler için referandum yolu ile yapılan değişiklikler olumlu olarak nitelendirilirken, muhalefet cephesinde bulunan partiler açısından aynı olumlu yaklaşım söz konusu değildir. Bu durum, sistem tartışmalarının Türk siyasetinin gündeminden uzun bir süre daha sona ermeyeceğinin işaretlerini vermektedir. Nitekim muhalefet cephesi açısından tekrar parlamenter sisteme dönüş arayışları (güçlendirilmiş parlamenter sistem gibi) gündeme getirilmekte ve seçim malzemesi olarak kullanılmaya devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ortaya çıkardığı ittifak siyasetinin, muhalefet partileri için dezavantaj yarattığı iddiaları sıkça dile getirilse de, aslında ortaya çıkan gelişmeler bunu doğrulamamaktadır. Zira yeni sistem muhalefete ittifak siyaseti bağlamında önemli avantajlar da sunmaktadır. İlk turda %50+1'i iktidar kesiminin alamaması, ikinci tur seçimini zorunlu kılacağından, ikinci turda iktidarın aleyhinde bir sonuç çıkabilme olasılığı da yüksek bulunmaktadır. Zaten mevcut yapı %50+1'i bulmayı zorunlu kıldığı içindir ki, partilerin iktidara gelebilmek için ittifak arayışlarını zorunlu bir çabaya dönüştürmüş ve muhalefetteki siyasi partiler de parti siyasetinden uzaklaşarak ittifak siyasetine yönelmek durumunda kalmışlardır. Bu da Türkiye'de ki siyaset yapma tarzında önemli bir değişim demektir. Her şeyden önce toplum temelli siyaseti şimdiye kadar hiç olmayacak kadar önemli hale getirmiştir. Zira yeni durum partilerin tek başına hareket ederek güç devşirme imkânını azalttığından, siyasi partiler ideolojik ve kültürcü bakışlarını topluma dayatma yaklaşımı içerisinde siyaset yapmayı terk ederek, daha pragmatist bir tavra yönelerek siyaset yapmayı öne çıkarmak durumunda kalmışlardır. Bu durum aynı zamanda ülkenin modernleşmesiyle başlayan ve hala belli ölçülerde de olsa devam etmekte olan kültürcü çatışmaların (Doğu-Batı, din-laiklik vs) sona ermesine katkı sağlayacaktır. Nitekim Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP'nin yaşam tarzı siyaseti ile ilgili öz eleştirilerde bulunması, geçmiş dönemde parti olarak takip ettikleri siyaseti hatalı olarak nitelemesi bunun önemli işaretlerinden biridir²². Dolayısıyla ittifak siyaseti bağlamında bahsedilen nedenlerden ötürü geçmişte adeta "kanlı bıçaklı" olan partilerin birlikte iktidar ya da muhalefet cephesine karşı bir araya gelmeleri siyasi yumuşamanın, normalleşmenin göstergesi olarak değerlendirilebilir. İYİ Parti-CHP, Saadet Partisi-CHP ya da gizli ortak HDP-İYİ Parti birlikteliği bu duruma örnek teşkil etmektedir. Çok yakın bir zamana kadar MHP ve Ak Parti arasındaki siyasi gerilim göz önüne alındığında, aynı durumun iktidar cephesi için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Yani siyaseten çok farklı dünya görüşlerine sahip olan partilerin yeni sistem içerisinde ideolojik bakışlarından çok, sosyolojik yapıya bağlı olarak iktidarı elde etme faydacılığı yönünde tavır geliştirmek zorunda kalmalarının, kültürcü bakışın giderek sönükleşmesine ve ideolojik çizgide siyaset yapmanın önemsizleşmesine yol açtığını söylemek mümkündür.

Kısaca gelineen durum çerçevesinde çok partili yaşama geçişle birlikte Türkiye'deki siyasette vazgeçilmez tartışma konusu olan ve hatta demokratik siyasetin askıya alındığı ara dönemlerin gerekçesi olarak öne sürülen "rejim elden gidiyor" tartışmalarına partilerin ittifak siyasetleri son verdimekte ve Türk siyasetinde uzun dönem var olan siyaset dışı unsurların siyasal hayata ve kurumlara gölge etmesi durumunun zayıflamasına yol açmakta, siyasetin normalleşerek topluma

²² CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun başörtülü meselesiyle ilgili yaptığı özeleştiri için bkz.: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kilicdaroglundan-ozelestiri-basortusunu-en-buyuk-sorun-yaptik-41839304>

---

dönük yapılmasını ve romantik duygu ve düşüncelerden uzaklaşarak realist bir boyut kazanmasının önünü açmaktadır. Bu durumun edinilmesinde parti siyasetinden çok ittifak siyasetinin katkısı olsa da, yine de siyaset; ittifak siyasetinin de inşa edici unsuru olan partilerin varlığı etrafında dönmeye devam etmektedir. Ancak bahsedilen normalleşmenin daha da gelişmesi için yapılması gerekenlerden birinin de parti yapılanmasının ve lider sultasının törpülenmesine dönük çalışmaların hız kazanmasına dönük olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Özellikle parti liderlerinin tartışılmaz ve yanılmaz konularının sorgulanmasının önünün açılması delege ve parti üyelerinin parti kararlarında daha çok inisiyatif alacak bir konuma getirilmesiyle mümkün olacak ve bu şekilde siyasetin daha gerçekçi bir zemin üzerinde yapılmasının da önü açılacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Şenol Durgun (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Şenol Durgun (100%)

KAYNAKÇA

1999 Eylül. (2021, Şubat 17). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/arsiv/1999/eylul/27/dizi/index.html>

367 krizinde neler yaşandı? (2019, Mayıs 7). Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/367-karari-nedir-367-krizinde-neler-yasandi-2455348>

AK Parti hakkında kapatma davası. (2008, Mart 15). Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/ak-parti-hakkinda-kapatma-davasi/428262>

Başkanlık sistemi için hangi lider ne demişti. (2017, Nisan 7). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/bilgi/baskanlik-sistemi-icin-hangi-lider-ne-demisti-2631206>

Başkanlık sistemi için hangi lider ne demişti. (2017, Nisan 7). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/bilgi/baskanlik-sistemi-icin-hangi-lider-ne-demisti2631206/mhpni-n-kurucu-lideri-aldparslan-turkes-1316>

Bila, F. (1999, 15 Mayıs). Rahşan Ecevit'ten bomba gibi sözler. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/rahsan-ecevitden-bomba-gibi-sozler-5249258>

Cemil Çiçek kabus dediği geceyi anlattı. (2012, Nisan 27). Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/video/cemil-cicek-kabus-dedigi-geceyi-anlatti-1-36061505>

Durgun, Ş. (2015). Left-wing politics in Turkey: its development and problems. *Arab Studies Quarterly*, 37(1), 9-32. doi: 10.13169/arabstudquar.37.1.0009

Ekonomik kalkınma yolunda cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. (2018, Haziran 2). Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/ekonomi/ekonomik-kalkinma-yolunda-cumhurbaskanligi-sistemi>

-
- Erbakan: başkanlık sistemini gündeme getiren benim (2018, Aralık 11). Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/2010/turkiye/04/20/erbakan.baskanlik.sistemini.gundeme.getirenbenim/572926.0/index.html>
- Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi başkanı orgeneral Kenan Evren'in Türk milletine açıklaması. (1980, Eylül 12). Resmi Gazete. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf
- Gökmen, Y. (1999). *Sarışın güzel kadın*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Hakkımda. (2021, Eylül 18). Erişim adresi: <https://anavatan.org.tr/hakkimda>
- Halk yeniden iktidarda. (2017, Nisan 7) Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/secim/halk-yeniden-iktidarda-1983-genel-secimi-2629289>
- Halkın demokrasi dersi. (2017, Mart 22). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2007>
- HDP ve millet ittifakı iş birliği. (2021, Ocak 24). Erişim adresi: <https://www.setav.org/hdp-ve-millet-ittifaki-is-birligi>
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk siyasetinin yapısal analizi-I*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kahraman, H. B. (2010). *Türk siyasetinin yapısal analizi-II*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kılıçdaroğlu'dan başörtüsü itirafı: en büyük sorun yaptık (2021, Haziran 25). Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kilicdaroglundan-ozelestiri-basortusunu-en-buyuksorun-yaptik-41839304>
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*, O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Michels, R. (2011). *Siyasi partiler-modern demokrasideki oligarşik eğilimlerin sosyolojik incelemesi*. İ Sipahi (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Önen, H. G. (2020). *Crossing identities and the Turkish military*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Schiffauer, W. (2021). *İslamcılığın ardından etnografik bir araştırma*. O. Duman (Çev.). İstanbul: GAV Perspektif Yayınları.
- Selvi, A. (2021, 23 Mart). Ak Parti hakkında iki kapatma davası. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/ak-parti-hakkinda-iki-kapatma-davasi-acilmisti-41769380>
- Turgut Özal başkanlık sistemini böyle anlatmıştı (2017, Şubat 15). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/turgut-ozal-baskanlik-sistemini-boyle-anlatmisti2613814>
- Türkiye'de parlamenter sistem ve hükümet sistemi tartışmaları. (2004, Mayıs). Erişim adresi: <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/01.htm>
- Ürkekler ve erkekler. (1999, Kasım 13). Erişim adresi: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a28966.aspx>
- Yücel, G. (2020). *Meşrutiyet'ten cumhuriyete ana akım siyasi partiler (1889-1930)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
-

SUMMARY

By adopting the Presidential system of government in the 2016 referendum, Turkey has evolved into a new situation and the country has begun to be governed according to the principles of the presidential system. This has paved the way to significant changes not only in the functioning of the political institution, but also in the politics and relations of political parties. As a matter of fact, after the transition to the presidential system of government in Turkey, the political alliances formed by the parties stood out rather than their singular existence. Political parties, whether in power or opposition, have to increase their relations and act together with the parties with which they can cooperate in terms of political gain in line with the political environment they are in. In other words, in the political conditions of today's Turkey, political parties are generally not in a position to act alone. In fact, the way the political parties acted by seeking alliances existed before the presidential system of government. However, the difference in the new situation was the developments not only in the ruling wing, but also in the opposition wing since in the previous periods, opposition parties did not generally seek to act together for the general elections. In general, they did not try to establish a front or bloc to participate in elections, whether general or local. Attempts to act together was mostly valid after the general elections, especially for the efforts to form a government. After the general elections, they sought to act together, especially for government formation. With this new situation in Turkish politics with the presidential government system, political parties emerge with their corporate identities as before, and they are faced with not being able to have the conditions of doing politics as before. At such times, the parties that could not gain power alone, but received the most votes in the elections, tried to establish a coalition government. These efforts were sometimes successful and sometimes unsuccessful. Even when they were successful, the coalition governments they established mostly experienced adaptation problems and did not last long. This situation paved the way to serious problems for the country's administration and brought the discussions on "What kind of arrangement should be made" in order to form governments without coalitions. In fact, in order to legitimize this search, the perception that "the periods in which important breakthroughs were made in Turkey's development were not during the periods of coalition governments, but of governments that were in power alone" is a very common understanding in the public opinion. Therefore, this acceptance that being in power alone has a developing role in political stability and economic development has become a rule as a requirement of coming to power in the new government system adopted with a referendum. The new regulation created a public debate, not only in terms of coming to power, but also in other respects, as it led to significant changes in the way of doing politics so far.

Since the government system change in Turkey in 2016 is relatively new, discussions still continue with regard to the institutionalization of the system. In general, while the political parties in the ruling party describe the changes made through the referendum as positive, the parties in the opposition side do not have the same positive approach. This indicates that the system discussions will not come to an end in the agenda of Turkish politics for a while. Considering the current situation, the positive or negative aspects of the presidential government system are being discussed in public, and even the parties in the opposition wing propose a new system change such as the "reinforced parliamentary system". Perhaps the most important result of the developments with the new government system so far is the end of the "regime is going through the hand" debates, which became an indispensable topic of discussion in Turkish politics with the transition to multi-party life, and even put forward as the reason for the interim periods in which democratic politics were suspended, by forcing politically opposing parties to seek alliances

---

to gain power. Thus, it has been prevented that the long-term non-political elements in Turkish politics do not overshadow the political life and institutions. In other words, it has led to the weakening of the tutelary management approach. With the new government system, politics has started to focus more on community-based compared to previous periods, and this has prevented politics from being made in the state despite the society. In sum, it paves the way for politics to be made towards the society by being normalized and for politics to gain a realistic dimension by moving away from romantic feelings and thoughts. Although alliance politics rather than party politics contributed to this situation, it should not be ignored that politics in Turkey continues to revolve around the existence of parties, which are also the building elements of alliance politics.

This study aims to address the debates about the changes made in the political system in terms of party politics. However, the issue is not discussed by putting forward the existing knowledge in the literature and evaluating the developments in practice. On the contrary, the present study tried to analyze the problems based on the practice. For this reason, the study emphasized an evaluation style that follows the freedom of the practical approach rather than the limitations of theoretical necessity. In this way, the search for establishing a logical link between theoretical knowledge and practice will be prioritized. In other words, in this study, there is no search for a derivational pattern that analyzes how theory can determine policy in general. Considering the internal formation conditions of the events that developed due to political, economic and social factors and the context of the political history in the history of the Republic, these developments were tried to be analyzed by focusing only on the developing events and its systematics, and by relating them to the problematic of the study.